

સમુદ્રની પટકથા

ગુજરાતી ભાષાના વાંચકો માટે એક અલગ પહેલ....સમુદ્રના વિવિધ જીવોની જીવન શૈલીનાં વર્ણનનો કઈ અલગ અંદાજ

ભાગ ૧૦ : રક્તબીજ

ટેરેસ ગાર્ડનમાં ફૂલછોડને નિહાળતા જોયેલું એક સામાન્ય દ્રશ્ય, અળવી(Taro)નાં પાનમાં ઝીલાયેલ મોતી જેવું દ્રશ્યમાન પાણીનું ટીપું, જેને જોઈ સોશિયલ મીડિયામાં વાંચેલી એક પંક્તિ યાદ આવી....

"પાણી નું એક ટીપું
તાવડી પર પડે તો,એનું અસ્તિત્વ જ મટી જાય છે,
કમળના પાન પર પડે તો, મોતી જેવું ચમકી ઉઠે છે,
છીપમાં પડે તો, મોતી બની જાય છે.....
પાણીનું ટીપું એ જ છે, તફાવત માત્ર સહવાસ નો છે....."

"પાણીનું એક ટીપું છીપમાં પડે તો, મોતી બની જાય" આ ફક્ત કવિ કલ્પના, મોતી છીપમાં બને એ પૂર્ણ સત્ય, પણ મોતી નિર્માણ અચરજતા ઉભી કરે એવી પ્રક્રિયા. છીપ મુદ્દકાય વર્ગ Bivalve નો જીવ, સામાન્યતઃ બે સરખા લંબગોળાકાર/ગોળાકાર/ત્રિકોણાકારની બે છીછરી રકાબી જેવા બહારથી ખરબચડા અને અંદરથી લીસ્સા મૂળ તત્વ કેલ્શિયમ કાર્બોનેટનાં સંયોજનથી બનેલ મજબૂત કવચમાં રહેતો જીવ...

છીપનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવે તો કવચની અંદર ફક્ત નરમ માસનાં ટુકડા જેવું શરીર જેને આંખ, માથુ અને હાથ નહી, પણ દેખાવે જીભ જેવો સ્નાયુઓનો પગ જેના માધ્યમથી છીપ સમુદ્ર તળેટી પર ધીમી ગતિએ ખસી શકે. રક્ષણ માટે હાથ, કાંટા, ઝેર, દાંત કે અન્ય કોઈ અંગ વગરની આ છીપને સ્વ-રક્ષણ માટે પ્રકૃતિએ બે ગુણ આપ્યા,જેમાં મોટા શિકારીથી બચવા સખ્ત કેલ્શિયમ કાર્બોનેટનું કવચ અને બીજું છીપનાં અંદર પ્રવેશી શકે તેવા સુક્ષ્મ પરોપજીવીથી બચવા

એ ધુસણખોરને મોતી રૂપી કવચમાં કેદ કરવાનો ગુણ. જે પ્રકારે છીપ બાહ્યકવચની રચના કરે તેજ પ્રમાણે છીપની અંદર પ્રવેશેલા સુક્ષ્મ જીવ કે પર્દાથનો કણ રૂપી ધુસણખોરની ફરતે પણ કેલ્શિયમ કાર્બોનેટનાં જ તત્વ Aragonite અને Conchiolin નાં સંયોજને બનતા લીસ્સા અને ચમકદાર Nacre નું કવચ બનાવે, જેથી ધુસણખોર તેમાં કેદ થઈ જાય, આ Nacre નું કવચ એક પડમાં નહિ પણ એકની ઉપર એક એમ અનેક પડમાં બનાવવામાં આવે, જે અંતે ગોળાકાર/લંબ ગોળાકાર/અનિયમિત આકાર લે, જે મોતી તરીકે ઓળખાય. પણ ખરેખર એ કોઈ ધુસણખોરની કબર છે. છીપની ખારા કે મીઠા પાણીની મોટાભાગની પ્રજાતિનાં મોતીની રચના કરવાનો ગુણ હોય, અને દરેક છીપમાં નિર્માણ થતા મોતી કથાકથિત ઓળખાતા ગોળાકાર-લીસ્સા-ચમકદાર નહી પણ એ સામાન્ય સફેદ પથ્થર કે અન્ય આકારના રૂપે

Cross section view of pearl

અને છીપ કવચને અંદરના ભાગે ચોટેલ હોય, જેથી એટલા પ્રચલિત નથી. એવા જ મોતીની રચના અમને નર્મદા નદીમાંથી મળેલ એક છીપમાં અમે જોયેલ.

ઈતિહાસમાં રાણીનો મુંકટ કે રાજાની માળાથી લઈ વર્તમાનના ૧૦ રૂ. નાં કોસ્મેટીક શોપ કે ફેસક્રીમમાં પણ મોતીનાં તત્વો હોવાના દાવા સાથે દુનિયાભરમાં વધતી મોતીની માંગને પગલે ઘણા દેશોમાં મોતી ઉત્પાદન માટે છીપનું ફાર્મિંગ કરવામાં આવે. જેમાં મીઠા પાણીની Hyriopsis જાતિનું તળાવમાં ફાર્મિંગ થાય અને સમુદ્રની Pinctada જાતિને સમુદ્રના પાણીમાં જ પીંજરામાં કેદ કરી ઉછેર કરવામાં આવે. મોતી બનાવવા માટે મૃત છીપનાં માસના સુક્ષ્મ ટુકડા કે અન્ય સુક્ષ્મ પ્રદાથનાં ટુકડા ૧૦ થી ૧૫ સંખ્યામાં જીવિતમાં છીપમાં "મેન્ટલે" તરીકે ઓળખાતા ખાસ ભાગમાં કૃત્રિમ રીતે દાખલ કરવામાં આવે અને જીવિત છીપને ફરી તળાવમાં સામાન્ય જીવન માટે મૂકી દેવામાં આવે. આ છીપ પોતાની અંદર દાખલ થયેલ ધુસણખોરોની ફરતે Nacre નું કવચ બનાવવાનું શરૂ કરે. જે અંદાજિત ૩ વર્ષ બાદ પૂર્ણ થયે ૧૦ થી ૧૫ જેટલા મોતીમાં પરિણમે અને જે મોતી મેળવવા તે જીવિત છીપને મારવામાં આવે. કુદરતી રીતે સમુદ્ર કે નદીમાંથી મળતા મોતીની સંભાવના હજારોમાં એક, જેથી એવા મોતીની કીમત આકાશને આંબે. જેનું પરિણામ હજારો છીપનું મરણ.

મોતી પ્રાકૃતિક રંગે સફેદ, દુધ્યા, સ્લેટી, ગુલાબી કે કાળા પણ મારે મન એનો રંગ રક્ત જવો લાલ, અને જે મોતી મેળવવા હજારો છીપોને મોતને ઘાટ ઊતારવામાં એવા મોતીને "રક્તબીજ" સિવાય અન્ય ઉપમા પણ ન આપી શકાય.

www.conchology.co.in

www.facebook.com/conchology.co.in

- મેહુલ & હિરલ

તા.૨૦/૦૯/૨૦૨૦